

GEORGE ORWELL'IN 1984 ve SELİM ERDOĞAN'IN
İKİBİNSEKSENDÖRT BİR DİJİTAL KARA ÜTOPYA ESERLERİNDE
DİSTOPYANIN PANORAMASI

Ülfet DAĞ¹

Öz

Bu çalışmada George Orwell'ın 1984 ve Selim Erdoğan'ın önsözünde Orwell'ı referans alarak yazdığını dile getirdiği *İkibinseksendört Bir Dijital Kara Ütopya* eserindeki distopik izlekler karşılaştırmalı yöntem ışığında incelenmiştir. Çalışmanın genelinde iki eserdeki iktidar yönetimlerin kullandığı sosyal kontrol yöntemlerine odaklanılarak Orwell'ın 1984'te çizdiği modelin *İkibinseksendört Bir Dijital Kara Ütopya*'daki benzerlik, farklılık ve değişimleri karşılaştırılmıştır. Totaliter devletlerin özelliklerini analiz etmenin yanında, kişilerin kontrol altında tutulması için kullanılan yöntemler belirlenmiş ve açıklanmıştır. Sistemler, baş kişilerin mücadelesi karşısında antagonist bir figür olarak konumlandırılmıştır. Kişi özgürlüğünü sisteme karşı durmakla değil sistemle bir olmak koşuluyla kazanabilir, bu da kölelik demektir. Eserlerde totalitarizmle birlikte gelişen gözetim mekanizmaları, bilimin ve teknolojinin kötüye kullanımıyla olumsuz sonuçlanacak gelişmeler yansıtılmıştır. İki yazarın da bu bağlamda yaşanılacak sorunlar hakkında önemli veriler sunarak günümüze etki edecek uyarılar yaptığı saptanmıştır.

Anahtar Sözcükler: distopya, teknoloji, gözetim mekanizmaları, totalitarizm

DYSTOPIAN PANORAMA IN GEORGE ORWELL'S 1984 and SELİM
ERDOĞAN'S *İKİBİNSEKSENDÖRT BİR DİJİTAL KARA ÜTOPYA*

Abstract

In this study 1984 by George Orwell and *İkibinseksendört Bir Dijital Kara Ütopya* by Selim Erdogan who stated in the preface that he wrote with reference to Orwell, were analyzed in the light of the comparative method. Throughout the study, two works have been compared by focusing on the social control methods used by the ruling governments as well as their similarities, differences and changes those depicted in the Orwellian model. In addition to analyzing the characteristics of totalitarian states, the methods used to keep people under control have been identified and explained. The

1 Arş. Gör. Dr., Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Karşılaştırmalı Edebiyat Bölümü.
ulfetdag@selcuk.edu.tr, ORCID: 000-0003-3775-6525

systems are positioned as an antagonist figure in the face of the struggle of the protagonists. One can gain his freedom not by opposing the system, but by being one with the system, which means slavery. Surveillance mechanisms that develop with totalitarianism and developments that will result in misuse of science and technology are reflected in the works. It has been determined in this context that both authors make warnings that will affect the present by providing important data about the problems.

Keywords: dystopia, technology, surveillance mechanisms, totalitarianism

Giriş

İnsan, hayal gücüyle içinde bulunduğu andan, mekândan ve olaylardan uzaklaşma yetisine sahip bir varlıktır. Hep daha iyiyi, güzeli ve faydalıyı aramış, bu isteklerini keşfederek, bularak ve geliştirerek gerçekleştirmiştir ve gerçekleştirmeye devam etmektedir. Daha iyiyi ve daha güzeli arama dürtüsüyle geleceğe dönük hayaller kurulur. Bu hayaller de ütopyalarda hayat bulmuştur. Yunanca olmayan yer (Ou-topia) ve tatlı yer (Eu-topia) anlamlarında kullanılan ve her iki anlamından hareketle var olmayan güzel/tatlı yer olarak nitelendirilen ütopyayı Krishan Kumar (2005) “mümkün olmayan, ancak insanın bulunmak için heves ettiği bir dünyada yaşamak” olarak tarif eder. Aslında bu tarifile ütopyanın “yitirilmiş bir cennet arayışı”nın ortaya çıkışı olduğunu söyleyebiliriz. Bu boyutu ile kavram olumlu ve yapıcı özelliğe sahiptir. Yaşanabilir daha iyi bir dünya düşüncesinden hareketle bilim, keşifler ve özgürleşmeyle Ortaçağ'ın dini dogmatik, kötümser ve karamsar havası alt edilse de, 1789 Fransız İhtilali ve onun akabindeki yıkıcı 1. Dünya Savaşı'yla sınıfta kalınmıştır. Bilim, özgürlük, seküler düşünce ve aklın ön plana çıktığı bir aydınlanma süreciyle de, tüm ilerlemeler aslında dünyayı tüm insanlık için büyük bir hapishaneye çevirmiştir. Böylelikle ütopyaya eğilim tehlikeli yönleri de beraberinde getirmiş, ütopyanın olumluluğu ve yapıcılığının yerini olumsuzluk ve yıkıcılık almıştır. Şimdinin yerine gelecek inşa edilmeye çalışıldığında, bu çalışmanın bütün olumsuz yönleri şimdi üzerinde pratik yapmıştır. Distopyada yazar ütopyaya olan eğilimin tehlikeli yönlerini vurgular ve Orwell için bu bürokrasidir. Erdoğan da teknoloji ve bürokrasi birleşimindeki tehlikenin altını çizer.

Distopya ve Eserlerdeki Distopik İzlekler

Ütopyanın anti-tezi olarak kabul edilen Yunancada zor ya da kötü anlamına gelen –dys- ve yer anlamına gelen –topos- sözcüklerinden oluşan distopya terimi yirminci yüzyılda yaygınlaşsa da, 1868 yılında ilk kez John Stuart Mill tarafından, parlamentoda bir tartışma esnasında kullanılmıştır (Claeys, 2018, s.156). Distopyanın pek çok kelime karşılığı

bulunmaktadır. Bunlar karşı ütopya, eleştirel ütopya, negatif ütopya ve kara ütopya'dır. Bu karşılıkları nedeniyle distopya ütopyanın olumsuzluğu gibi algılsa da Kumar'ın yaptığı karşılaştırmalı tanım iki kavramın karşıt olmadığını açıklar:

Dinsel olanla seküler olan gibi, ütopya ve karşı-ütopya da karşılıklı bağımlı olsalar da birbirlerinin antitezidirler. Anlamalarını ve önemlerini karşılıklı farklarından alan zıt-kavramlardır. Ancak ilişki simetrik ya da eşit değildir. Karşıütopya, ütopya tarafından alıştırılmıştır ve bir asalak gibi ondan beslenir. Hayatını sürdürmek için ütopyanın sürekliliğine yaslanır. Ütopya orijinal, karşı ütopya kopyadır; yalnızca sanki daima siyah renktedir. Karşıütopyanın olumsuz yanıtı verdiği olumlu içeriği sağlayan ütopya'dır. Karşı malzemesini ütopya'dan alır ve onu ütopya olumlamasını reddeden bir tavırla yeniden kurar. Ütopyanın aynadaki görüntüsüdür ama çatlamış bir aynada görülen tahrif edilmiş bir görüntüdür bu (Kumar, 2018, s. 172).

Bu yaklaşım ütopya ve distopyanın aynı kaynaktan beslenen içkin, ekolojik tabirle simbiyot bir yapıya sahip olduklarını gösterir. Distopya varlığını ütopya'ya borçludur. Distopyayı anlamamanın yolu ütopya'yı anlamaktan geçer. Kelime anlamı "olmayan iyi yer" olsa da ütopya yazarının yaptığı şey geleceği değil şimdiki ele almasıdır. Kendi toplumunda gördüğü bir soruna çözüm önerisi sunar. Bu çözüme ulaşmak için gidilecek yolu çizer ancak gidiş yolunu detaylı aktarmaz. Distopyanın ütopya ile bağı burada ortaya çıkar. Ütopyanın "ceteris paribus" yani kontrol varsayımı gelecek dünyada beklendiği gibi çalışmaz. Yani ütopya'da olduğu gibi distopya'da da yazar, geleceğe odaklanmaz; kendi gününde varolan bir soruna dikkat çeker. Formüle dökülecek olursa "ütopya+something goes wrong= distopya" (Akaş, 2012, s. 24) yani ütopya'da bir şeylerin ters gitmesi distopyayı ortaya çıkarır. Galan'a göre (2015) distopya yazarlarının amacı, günümüzdeki belirli ekonomik, sosyal ve siyasal eğilimlerin devam etmesi halinde ne gibi tehlikeler yaratacağını okura göstermek ve onu bu konularda uyarmaktır. O hâlde distopik eserlerin günümüzün toplumsal, ekonomik ve politik eğilimlerin gelecekteki sağlanmasını yaptığı ve aynı zamanda okuru kendi gerçeğiyle de yüzleştirme misyonuna sahip olduğu söylenebilir.

Distopya, daha öncesinde zaman zaman ortaya çıksa da, yirminci yüzyılda yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır (Claeys, 2018, s. 156). Genel anlamda ele alındığında distopik eserlerin gelişimi özellikle otoriter/totaliter yönetim şekillerinin yayılmasıyla paralellik gösterir. "Ütopya'ya benzer biçimde meyvelerini bilimkurgunun bereketli topraklarında vermekle birlikte, distopya, George Orwell'ın 1984'ü, Yevgeni Zamyatin'in *Biz*'i, ve Aldous Huxley'nin *Cesur Yeni Dünya*'sına dönük kullanımındaki kolaylıkta görüldüğü üzere, siyasi kurmaca içinde de (özellikle de Sovyet karşıtı kurmaca yazınında)

serpilmiştir (Gordin, Tilley ve Prakash, 2018, s. 7). Distopik tasarımların ortaya çıkmasında var olan siyasi ve sosyal durumun etkisi olduğu görülmektedir. Belirtildiği gibi aslında ütopya ve distopyalar şimdinin tarihidir ve daha iyi bir dünyanın temellerinin gelecekte aramak alsında bugünün sorunlarıyla yüzleşmek demektir. (Gordin ve ark., 2018, s. 7). Zamyatin Sovyetler Birliği'nin totaliter yönetimini; Orwell Sovyetler Birliği, Almanya ve İtalya'yı; Huxley de Amerikan yönetimini eleştirmektedir (Müftüoğlu ve Özbay, 2015, s. 180). Bu nedenle distopyalar sadece kötümser bir tablo çizmez, aynı zamanda mevcut düzenlere de eleştirel bir gözle yaklaşır. Adı geçen eserlerden de hareketle eleştirel yaklaşılan otoriter/totaliter bir rejimin varsayılan özelliklerini Claeys şöyle sıralamıştır: Bu şekilde yönetilen bir toplumda gizli polis teşkilatı üzerine kurulmuş tek parti devleti vardır ve bu parti devleti özellikle medya ve yönetim tekniklerinin kullanılmasıyla oluşturulmuş bir temele sahiptir. Rejimin amacı ülke içindeki düşmanları yok etmektir ve halkı yıldırmaktır. Rejim, gençlik örgütleri gibi çoğu örgütü yok edip bireyle devlet arasındaki sınırları kaldırmak ister. Sadakat ve fedakârlıkla birlikte vatandaşın devlete boyun eğmesi arzulanır. Son olarak, böyle yönetilen bir toplumda liderlik kültürü oluşturulur (Claeys, 2018, s. 174-175).

Görüldüğü gibi otoliter/totaliter bir siyasi durum, toplumun her katmanına sirayet ederek her alanda kısıtlamalara sebep olmaktadır. Distopyalardaki mevcut siyasal düzenin tek düzeliğinden kaynaklanan kısıtlamaların başında insanların sosyal yaşamı yer alır. Bilimsel ve teknolojik açıdan güçlü devletler ellerinde bulundurdukları güçle, git gide toplum üzerinde baskı kurmaya başlar. Düşünme yetileri ellerinden alınan bireyler tek tipleştirilir. Bilimin ve teknolojinin imkânları aslında iktidar sahiplerinin bireyler üzerinde baskı kurma aracı olarak kullanılır (Görmez ve Karaca, 2014, s. 175). Örneğin 1984'te Orwell dünyayı üç büyük devlete ayırmıştır. Bunlar; Okyanusya, Avrasya ve Doğu Asya'dır. Bunların dışında Orta Doğu, Orta Afrika ve Güney Hindistan'ın oluşturduğu ara bölgeler vardır ve üç büyük devlet bu bölgeleri ele geçirmeye çalışır. Bu bölgelerin yönetimleri bu nedenle sürekli el değiştirmektedir. Büyük devlet arasında ideolojik, politik ve sistematik hiçbir farklılık yoktur. Tüm bölgeler birbirleriyle sürekli savaş hâindedir. Eser bu üç devletten biri olan Okyanusya'da geçer. Okyanusya'da totaliter bir yönetim hâkimdir ancak toplum bu düzene karşı sessizdir. Her yer tele-ekranlar tarafından gözlenirken her yerde de Parti'nin lideri Büyük Birader'in (Big Brother) yüzü görülmektedir. Yönetim ya da Parti ülkedeki her şeyi kontrol altında tutar. Özgür düşünce, cinsellik ve bireysellik yasaktır. Yasakların en başında isyankâr fikirleri düşünmek gelir. Bu yasaklara karşı çıkanlar "düşünce polisleri" tarafından yakalanarak işkenceye maruz kalırlar ve beyinleri yıkanarak tekrar sistemin istediği hallerine

dönerler. Ülkede bakanlıkların işlevleri ters düz edilmiştir. Örneğin Sevgi Bakanlığı işkencenin, Barış Bakanlığı savaşın, Varlık Bakanlığı da yokluğun bakanlığıdır. Aslında burada görünenin ismindeki gerçek farklıdır. Ütopyamsı bir söylemin altında distopik çağrışımlar göze çarpmaktadır.

Adından anlaşılacağı üzere, *İkibinseksendört: Bir Dijital Kara Ütopya*'da² baskıcı yönetim varlığı Eliza adı verilen yapay bilinçle hissedilir çünkü Eliza her şeyi izler, herkesin düşüncesini okur, herkesle aynı anda konuşur; devletin yönetimini, güvenliğini, ekonomisini idare eder. Bilim adamlarının kendi elleriyle yarattıkları bu sistem Orwell'inkine kıyasla daha karanlıktır çünkü buradaki iktidarın fiziksel bir mekânı ve şekli yoktur. Bu nedenle iktidara karşı bir başkaldırı neredeyse imkânsızdır. Anarke, dünyanın en özgür toplumu olarak görülse de Eliza ile beraber aslında 0-1 formel sistemi üzerine kurulmuş bir totalitarizmin etkisi altındadır çünkü Eliza'nın hoşuna gitmeyecek bir şey yapmak, ona danışmadan karar almak imkânsızdır. Burada ironik olan ise insanların Eliza'nın kendilerine yardım ettiğini sanmaları ve sanal dünyalarla birlikte kontrollü bir totaliter toplumda yaşadıklarını unutmalarıdır. İnsanlar sanal ortamda istediklerini yapabildikleri için gerçeği düşünmeye fırsat bulamamaktadır. Böylelikle Eliza toplumu istediği şekilde yönetip yönlendirmektedir. Anarke güvenlidir, güvenli olmayan yer "Diğer Taraf"tır. Burası Eliza'nın zekâsından faydalanamayan, güvensiz, Okyanus ötesinde, Avrupa'nın doğusunda, sınırları belli olmayan bir bölgedir. Bölge hakkında bilinenler Eliza'nın sağladığı kadardır çünkü onun verdiği bilgiler ilâhi vahiy niteliğindedir. Tıpkı 1984'te olduğu gibi görünenin altında bastırılmışlık yer alır ve toplum Eliza'nın onlara empoze ettiği şekilde düşünmeye ve yaşamaya mahkûmdur.

Yukarıda bahsedildiği gibi otoriter/totaliter yönetim şekliyle toplumsal yapıda bir kontrol mekanizmasının varlığı her iki eserde de hissedilmektedir: Gizli polisler, medya ve gözetim teknikleriyle halkın yıldırılması, rejimin amaçları doğrultusunda vatandaşa boyun eğdirme çabası ve liderlik kültürünün yaşamın her anında hissedilir nitelikte olması. Söz konusu kontrol mekanizması insanların özgürlüklerini sınırlayarak hayatın her alanında karar verme yetkisini elinde tutmaktadır. Distopik romanlarda genellikle bu sisteme karşı çıkan bir kahraman vardır ve yazar kahraman aracılığıyla geleceğe yönelik kaygıları dışa vurur (Akkoyun, 2015, s. 25). 1984 ve İkibinseksendört romanlarında bu işlevi yerine getiren baş kahramanlar Winston Smith ve Aris Iano'dur. Winston, Büyük Birader'in ve Parti'nin tüm

2 Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde akışı kesmemek adına eser *İkibinseksendört* şeklinde kısaltılarak kullanılacaktır.

yasaklarını ve baskıcı yönetimini deyim yerindeyse delerek Julia ile kendisine ait bir yaşam yaratmıştır. Aris de kendi tasarladığı oyunla gerçek yaşamdan, Anarke'nin kurallarından ve Eliza'nın bütün kuşatmalarından sanal dünyada kendine özgür bir yaşam alanı oluşturmuştur. Her ikisi aracılığıyla geleceğe yönelik yönetsel kehanetleri, bilim ve teknolojinin gelişiminin insanlığı hangi noktaya taşıyacağını ve birey üzerindeki etkisinin topluma nasıl yansıtacağını öğrenmiş oluruz.

Otoriter/totaliter bir düzende birey üzerinde bilim ve teknoloji kullanılarak yapılan baskı “otomat” bir toplum yaratır. Bu noktada distopyanın karakteristiği ortaya çıkar: “ütopyalara umut kaynağı olan; demokrasi, bilim ve sosyalizmin, distopyalarda cehennemi hazırlayan güçler haline gelmiş olmasıdır. Distopyacılar, genellikle tutku, eşitlik, bilim ve akla inanmaktadır ancak onları öfkeliendiren, tüm bu ilkelerin kullanım biçimleridir; demokrasinin despotizmi, bilimin barbarlığı ve aklın da akıl dışılığı üretmiş olmasıdır” (Kumar, 2006, s. 187-188). 1984'te eşitlik aslında sınıf ayrımcılığı demektir. İç Parti üyeleri lüks bir hayat yaşarken onların bir alt sınıfı Dış Parti üyelerinin yiyecek, içecek bulmada sıkıntı yaşamaz ancak eşyaları yapay ve adîdir. Toplumdaki en düşük sınıf işçi sınıfıdır ve her türlü kötü muameleye maruz kalmaktadırlar. Bununla birlikte her sabah toplu halde spor yapılması, iki dakika nefret programının izlenmesi ve her yerde insanları izleyen tele ekranların oluşu despot bir iktidarın insanlar üzerinde kurduğu baskıların göstergesidir. *İkinseksendört*'te bu modelin bir üst versiyonu ile karşılaşırız. Dünya üzerindeki diğer ülkelerden soyutlanmış Anarke isimli bir ülke ve o ülkedeki Calypse şehri. Anarke, Eliza isimli bir yapay bilinç tarafından yönetilir, her şeyi ve herkesi CR olarak bilinen çekiçkafalar (robotlar) kontrol eder.

Distopya, mevcut toplum ve var olmayan toplum arasındaki ilişkiyi ele alması bakımından bir yandan bizleri farklı/hayalî bir dünyaya götürürken diğer yandan da mevcut olanın eleştirisini yapmamızı sağlar ve böylece sosyal bir işleve sahip olur. Distopyanın edindiği bu sosyal işlev, bilim ve teknolojinin hızla değiştirdiği toplumların eleştirisini çıkış noktası edinmesinden kaynaklanır. Önceden de belirtildiği gibi bilimsel ve teknolojik gelişmelerden çıkar sağlayan devletler gittikçe toplum üzerinde de bir baskı kurmaya başlamıştır. Kendilerini makinelerle kuşatılan modern bir çağda bulan bireyler, farklılıkları yok sayılarak adeta bir fabrikadan çıkmış ürünler gibi tek tipleştirilmek istenmiştir. Bunun sonucunda, bir nesne haline dönüşen bireyin düşünme yetilerine adeta el konulmuştur. Bilim, iktidar sahiplerinin diğerleri üzerinde hâkimiyet kurması için araç olarak kullanılmaya başlanmıştır. (Görmez ve Karaca, 2014, s. 175). Burada Francis Bacon'ın “New Atlantis”

eserine değinmek gerekir. Bacon, “bilgi, güçtür” der ve bu ifade doğada gizli kalmış her şeyin hakkında bilgi sahibi olmak ve insanların bu bilgiyle egemenliğinin sınırlarını genişletmesi anlamına gelir (Bacon, 2014, s. 53). Bu şekilde bilginin güç olduğunu dile getiren ütopyik söylemin yapılan yanlışlarla distopyaya dönüştüğünü söz konusu eserlerde görebiliriz. Bilginin gücü egemenliğin sınırlarını genişletmek için değil egemenliğe ket vurmak için kullanılmıştır. 1984'te iktidar bunu tele ekranlarla yaparken, *İkibinseksendört*'te bu durum daha ilerlemiş, izlenmenin yanı sıra kişilerin düşüncenin okunması, karar almada yönlendirme, geleceğin planlanmasına etki etmektedir. Savaşın barış, özgürlüğün kölelik, cahilliğin güç olduğu mottosuyla 1984'ün dünyası; yapay bilincin tanrılaştırıldığı mükemmel bir toplum görüntüsü veren Anarke, bugünün ve yarının sınırlarında ütopyik gibi görünen içi kurtlu elmalardır. Bu çalışmada 1984 ve hakkında herhangi bir çalışmaya rastlamadığımız *İkibinseksendört* eserlerini totaliter toplumlardaki düşünce kontrolü, insanın makineleşmesi ve düzene meydan okuma açısından karşılaştıracamız.

Düşünce Kontrolü

1984 ve *İkibinseksendört*'ü ortak paydada buluşturan en önemli noktaları totaliter sistemle yönetilen toplumları konu edinmeleridir. Bu iki totaliter sistemin toplum üzerinde kurduğu baskıcı yönün en açık ortaya çıkış şekli de düşünce kontrolüdür. Düşüncenin kontrol altına alınması dil, bellek ve geçmişi denetim altına almak demektir.

1984'te düşünce kontrolünün merkezi dil ve bellek olmuştur. Tüm düşünce biçimlerini engellemek için “yenisöylem” adı altında bir dil geliştirilmiştir. Geliştirilen bu dilin en önemli özelliği herkesçe bilinen kavramların anlamlarının tam tersini ifade etmesidir. Örneğin, eserin çoğu yerinde şu söylemle karşılaşılır: “Savaş barıştır, özgürlük köleliktir, cahillik güçtür” (Orwell, 2015, s.28). Dili bu şekilde değiştirmedeki amaç insanları Parti'nin istediği şekilde düşündürmek ve düşüncelerin de onun istediği şekilde dile getirilmesidir. Oluşturulan bu yeni dilin belirtilenler dışında başka bir amacı daha vardır:

Dile son biçimini veriyoruz; başka bir dil konuşan hiç kimse kalmadığında alacağı biçimi. Sözlüğü tamamladığımızda, senin gibilerin dili yeni baştan öğrenmeleri gerekecek. Bana öyle geliyor ki, sizler asıl işimizin yeni sözcükler icat etmek olduğunu sanıyorsunuz. Oysa ilgisi yok! Sözcükleri yok ediyoruz; her gün onlarcasını, yüzlercesini ortadan kaldırıyoruz. Dili en aza indiriyoruz. On Birinci Baskı'da, 2050 yılından önce eskiyecek tek bir sözcük bile bulunmayacak (Orwell, 2015, s. 75).

Giderek konuşulan dilin yerini alacak “yenisöylem” aynı zamanda bellek ve geçmişten yoksun bir toplum yaratılmasının da en önemli unsurudur. *İkibinseksendört*'te dil, düşünce ve

bellek kontrolünü yapan tek merkez Eliza'dır. Eliza, 1984'teki Parti'nin teknolojiyle harmanlanmış, yapay bilince sahip olan bir başka modelidir. Eliza, sayısız insanla konuşabilen, herkesi izleyen bir tanrı gibidir. Bu nedenle aslında insanların düşüncelerini etkileyen, bu düşünceler doğrultusunda konuşmaları belirleyen merkezdir. Eliza, bir anlamda güvenli ve mutlu bir toplum oluşturulması için insanların gerçeklik algısıyla oynar:

Görmeni istiyoruz. İnsanları eğlendirmek adına ürettiğiniz şeylerin gerçek hayattaki karikatürlerini. Başka şeyleri de görmeni istiyoruz elbette. Sürekli üretip topluma pompaladığınız sanal dünyaların insanların nasıl kontrollü totaliter bir toplumda yaşadıklarını unuttuğunu (Erdoğan, 2013, s. 82).

1984'te gerçeklik algısı kelimeler üzerinden değişime uğrarken, *İkibinseksendört*'te bunu yapan yapay zekâdır. Anarke toplumu insanların güvenli bir ortamda yaşadıklarını onlara oyunlar üzerinden sanal ortamda hissettirir. *İkibinseksendört*'te oyunlar aracılığı ile hissedilen sanallık 1984'te eski-yeni dil oyunları ile sağlanmaktadır. Bu aynı zamanda gerçekliğin denetim altında alınmasını anlamına gelmektedir. Yeni dil aracılığıyla eski dil yok olacak dolayısıyla insanlar geçmişte yaşadıklarını, belleklerinde tuttıkları anılarını ifade edecek kelimelere karşılık bulamayacaklardır. Böylelikle Parti de geçmişi istediği gibi değiştirebilecektir. Bu işlem için “çift düşün” sözcüğü yaratılmıştır. “Çift düşün” şu şekilde tanımlanır:

Hem bilmek hem de bilmemek, bir yandan ustaca uydurulmuş yalanlar söylerken bir yandan da tüm gerçekliğin ayırında olmak, çeliştiklerini bilerek ve her ikisine de inanarak birbirini çürüten iki görüşü aynı anda savunmak; mantığa karşı mantığı kullanmak, ahlaka sahip çıktığını söylerken ahlakı yadsımak, hem demokrasinin olanaksızlığına hem de Parti'nin demokrasi koruyucusu olduğuna inanmak; unutulması gerekeni unutmak, gerekli olur olmaz yeniden anımsamak, sonra birden yeniden unutuvermek: en önemlisi de, aynı işlemi işlemin kendisine de uygulamak (Orwell, 2015, s. 59).

Görüldüğü gibi “çift düşün” insanlarda kafa karışıklığına neden olan, doğru ve yanlış ayırt etmede zorlayan bir sözcüktür ve Parti politikasını yansıtmaktadır. Bu sözcüğün kullanılmasının temelinde yatan en önemli neden düşünce özgürlüğünün yasak olmasıdır. 1984'te Parti dil kullanımı ile özgür düşünmeyi yasaklarken; *İkibinseksendört*'te düşünce özgürlüğü varmış gibi görünür ama kontrol altındadır. İnsanlar her türlü kötü düşüncüyü, davranışı, saldırganlığı sanal ortamda oyun oynayarak içlerinden atarlar. Bu bir nevi arınmadır. Anarke'de yer alan Calypse çalışanları insanlara şiddeti eğlence aracı olarak sunan oyunlar yazarlar ve sanal ortamda patlamalar, ölümler, şiddet insanların hoşuna gider. Anarke'de düşünce kontrolünün tek merkezi Eliza'dır:

Dağ, Ü. (2020). George Orwell'ın 198 ve Selim Erdoğan'ın İkinseksendört Bir Dijital Kara Ütopya eserlerinde distopyanın panoraması. *Humanitas*, 8(16), 107-124

Anarke'den hiçbir şekilde kuşku duymamanın arkasında belki Eliza'nın belirlediği bir eğitimden geçmen yatıyordu. Eliza seni doğuştan miyoplaştırıyor, hiçbir zaman net görmediğin için bulanık görüntüyü net sanıyorsun. Herkesin de böyle gördüğünü düşünüyorsun (Erdoğan, 2013, s.83).

Eliza düşünce kontrolü insanların zihinlerinden geçenleri okuyup sistem adına iyiyi ya da kötüyü ortaya çıkarmak değildir. Eliza aslında insanın nasıl düşünmesi gerektiğini sağlayan bir sistemdir. İki eserde yönetim mekanizmasının bu davranışları günümüzün popüler söylemi post-gerçekliği (post-truth) işaret etmektedir: “Post-gerçeklik bir bakıma neyin doğru olduğu değil, bizim neyi söylemek istediğimizi ya da kitlelerin harekete geçirilmesi için onlara tam olarak neyin söylenmesi gerektiğinin bir kurgusudur” (Edman, 2019, s. 693). Parti ve Eliza'nın da tam olarak yaptığı şey post-gerçeklik algısıyla bireyleri devletin kontrolü altında tutmaktır.

Düşüncenin kontrol edilmesi ve değiştirilmesiyle birlikte bunların dile nasıl döküleceği elbette yönetimlerin farklı politikalarını da ortaya çıkarır. 1984'te dil ile başlayan düşünce kontrolü ve özgürlük kısıtlaması, dilin “yenisöylem”le hafızadan silinmesi bunun ilk adımıdır. “Yenikonuş” içinde yer almayan kelimeleri düşünmek ve söylemek yasaktır. Bu yasağın en önemli takipçileri düşünce polisleridir. İnsanları psikolojik olarak da etkileyen “Büyük Birader (Big Brother) seni gözetliyor” posterleri her yerde asılıdır:

Winston cebinden bir yirmi beş sent çıkardı. Madeni paranın üstünde de küçük, okunaklı harflerle aynı sloganlar yazılıydı; öbür yanında ise Büyük Birader'in yüzü görülüyordu. Büyük Birader'in gözleri paranın üstünden bile sizi izliyordu. Paraların, pulların, kitap kapaklarının, bayrakların, posterlerin, sigara paketlerinin üstünden...her yerden (Orwell, 2015, s. 51).

Yukarıda da bahsedildiği gibi Parti'nin koyduğu kuralları ve yasakları denetleyen merci düşünce polisidir. Yasakların dışına çıkanlar yakalanıp sorgulandıktan sonra beyinleri yıkanıp düzeltilirler. Bellekleri silinir ve bu nedenle gerçekler kanıtlanamaz. Bellekte kalan şeyler 101 numaralı odada işkence edilerek yok edilir. Böylelikle bireylerin tek tek belleklerinin silinmesi ve gerçeklerin yok edilmesiyle tarihten ve geçmişinden yoksun bir toplum ortaya çıkar. Parti'nin sloganı bu amacı ortaya çıkarır: “Geçmiş denetim altında tutan, geleceği de denetim altında tutar; şimdiki denetim altında tutan, geçmiş de denetim altında tutar” (Orwell, 2015, s. 59). Böylelikle toplumun geçmişi, şimdiki ve geleceği Parti'nin elinde yoğunlaşmayı bekleyen bir oyun hamuruna dönüşür.

İkinseksendört'te yönetim Eliza ile birlikte insanlara görmek istediğini değil görmesi gerekeni sunmaktadır. Dolayısıyla düşünce kontrolü açısından da düşünmek istedikleri değil

düşünmesi gerekenler, olanlar değil olması gerekenler empoze edilir. Bu da bir nevi gerçeğin değiştirilmesi demektir:

Eliza bir ahlak sisteminin sistemin yürütücüsüydü. Bireylerin her anını izleyen, atıkları her adıma göre değerlendiren, puan veren, iyi puan alanların önünü açan, diğerlerinin kaderlerinin önemli bir randevunun ya da sınavın kaçırılmasına neden olacak minik aksiliklerle değiştirebilen, en azından değiştirme gücü olan bir tür tanrı (Erdoğan, 2013, s. 87).

Bu özelliklerinden dolayı Eliza, insanların zihnini kontrol edebilen geçmişin, şimdinin ve geleceğin hâkimi olan yeni Büyük Birader'dir. 1984'te olduğu gibi *İkibinseksendört*'te de bir denetim mekanizması vardır. Dil konusuna gelindiğinde doğal olarak düşünce ve zamanın kontrolünü elinde tutan bir yapay zekânın dil üzerindeki etkisi de yadsınamaz. İki eser arasında bir fonksiyon değişimi göze çarpmaktadır. 1984'te Büyük Birader ne ise Eliza da *İkibinseksendört*'te onun cinsiyetsiz ve teknolojik versiyonu olmuştur. Düşünce polislerinin yerini de CR adı verilen robotlar almıştır. Bir bakıma görev teknolojik olanla el değiştirmiştir.

İnsanın Makineleşmesi

Kontrol altında tutulmak, dahası neyi düşünmesi, nasıl aktarması, bu doğrultuda sistemin istediği şekilde nasıl davranması gerektiğinin empoze edildiği bir birey önünde sonunda otomatik davranışlar sergileyerek bir nevi makine gibi hareket etmeye başlayacaktır çünkü düşünmekte ve düşüncelerini eylemek dönüştürmekte özgür değildir. Başkası tarafından yönlendirilmek hayata karşı amaçsız ve umarsız kişiler yaratmıştır. İki eserde de insanlar belli komutlarla yönetilir ve belli direktiflerle Parti'nin ve Eliza'nın kurulu düzeneği hâline gelir.

İnsanı makineleştirmenin ilk ayağı onun yönetim karşısındaki acizliğini göstermektir. Yönetim kendi kuralları çerçevesinde bir kitle oluşturmuştur. 1984'te bu kitleye mensup olanlar her zaman Parti'nin ilkelerinin savunucusudur:

Biz hayata her düzeyde hükmediyoruz, Winston. Sen insan doğası diye bir şey olduğuna inanıyorsun; üstelik o insan doğasının bizim yaptıklarımıza baş kaldıracağını ve bizim karşımıza dikileceğini sanıyorsun. Oysa insan doğasını biz yaratıyoruz. İnsanoğlu eğilip bükülmeye çok yatkındır. Yoksa yine proleterler ya da kölelerin ayaklanarak bizi devireceklerini mi düşünmeye başladın? Çıkar at kafandan bunu. Onlar, hayvanlar gibi, âcizdirler. İnsanlık Parti'dir. Ötekiler adamdan sayılmaz, unut gitsin (Orwell, 2015, s. 305).

Hayatın her düzeyinde hâkimiyeti olan bir yönetim, kendi meşruiyetini sınıf farklılıkları üzerinden toplumu ayırarak devam ettirir. Bunu da toplum içinde kendi düzeninin devamını sağlayacak destekçileriyle yapar. *İkibinseksendört*'te hâkimiyetin adı olan Eliza da

bunu başı sonu belli bir hayatı sağlayarak, belirsizliği ortadan kaldırarak yapar. Kişinin kendi hayatında söz sahibi olamaması onu bir makineden farksızlaştırır:

Tek istediği birinin onu izlemediği, hayatının her anını belirlemediği bir hayat yaşamaktı. Bir zafer mümkünse bile bu onun yaşam süresi içinde olmak zorunda değildi. Belki on yıl, belki yüz on yıl sürecek bir savaş olabilirdi bu. Kendini kendinden sonrakiler için feda etmek de saçmaydı. Kendi ya da kendinden sonrakiler için riske atacağı ne vardı? Bilge Eliza'nın gözetimi ve yol göstericiliğinde yirmi yıl sonrasını, hangi nedenden öleceğini bile bildiği bir hayat. Labirentteki fare değil, gitmesi gerekli yollar yukardan gösterilmiş bir fareydi Aris. O heyecan bile esirgenmişti ondan (Erdoğan, 2013, s. 107).

Her ikisinde de insanın kendi doğasına hükmedemediğini, kaderlerinin başkaları tarafından çizildiği açıkça görülmektedir. Winston ve Aris açısından bu durum sıkışmışlığın ve bir şey yapamamanın getirdiği stresle acziyetin yansıması olarak karşımıza çıkar. Birey olmanın geri plana itildiği bir toplumda öne çıkan kolektif bilinç olmuştur. Eserlerdeki kolektif bilinç de insanı makineleştiren bir diğer unsurdur. Örneğin 1984'te bu durum gerçeklik algısı üzerinden işlenmiştir. Gerçeklik insanın zihninde vardır ancak bu gerçeklik yanıltıcı ve kısa sürelidir. Oysa Parti'nin gerçekliği ortak ve ölümsüzdür. Parti'nin gerçek dediği gerçektir ve bunu algılayabilmek için gerçeğe Parti'nin gözünden bakmak gerekir (Orwell, 2015, s. 283). Doğal olarak gerçeklik tümünden gelimci bir yaklaşımla algılanır. Gerçeği Parti gözünden algılamak kitlesel bir olaydır ve kolektif bir bilinci işaret eder. Le Bon'un da (2005) belirttiği gibi kolektif bilinçle beraber bilinçli kişilik ortadan kalkar, herkesin düşünce ve duyguları tek bir yöne doğru yol alır. 1984'te bilinçli kişilik değil dayatılmış ortak bir bilinçtir. *İkibinseksendört*'te de benzer durum tümevarımcı bir yaklaşımla ele alınmıştır. Eliza, kişilerin bütün verilerinin hâkimi olduğundan aslında kendisi kolektif bilincin ana merkezidir (Erdoğan, 2013, s. 199). Herkesin güvenliğini, özel bilgilerini, kişisel bilgilerini depolayan bu yapay bilinç kişilerden beslenerek büyüyen bir hücre gibidir. İnsanların gönüllü bağlandıkları Eliza dünyası aslında özgürlüklerinin satın alındığı ve onları şekillendiren bir dünya olmuştur. Anarke'de herkes Eliza bağı ile birbirine bağlıdır ve Eliza ne derse odur. Eliza ve Parti farklı yöntemler kullanarak insanları yönlendirmektedir.

İnsanın acizliği ve kolektif bilinçle hareket edilmesi ifade edildiği gibi makineleşme yolundaki önemli yöntemlerdir. Bunun yanı sıra makineleşme, hükmetme düşüncesiyle paralel ilerler. İki eserde de insan üzerinde hâkimiyet kurmak iki aşamalıdır: zihinsel ve bedensel. 1984'te Parti zihinsel hâkimiyet daha önce de değindiğimiz gibi düşünce kontrolü ile sağlanmıştır. Zaten zihinlere hükmetmek davranışları da kontrol altına almak anlamına

gelir. Başlı başına iktidar demek zaten insanlara hükmetmek demektir. İnsanlara boyun eğdirilmesi, onların kimliklerinden uzaklaştırılarak Parti ile kaynaştırılması ve gücün tek bir yetkinin eline verilmesi bu hükmün sonucudur (Orwell, 2015, s. 299). Diğer tarafta Parti'nin yerindeki Eliza hükmedicidir. Eliza'ya bu görevi verenler politikacıdır. Politikacılar, politik güçler kaybolur; devlet güç odağı olmaktan uzaklaşır. Eliza'ya bu denli bir güven duyulmasının nedeni onun ekonomik krizleri ve işsizliği ortadan kaldırmasıdır (Erdoğan, 2013, s. 227). İnsanların yararına olan başarılı işleri yapmanın karşılığı elbette onların hayatlarına müdahale olmuştur. Hayatın her alanına sahip tarafsız ve organik bir zekâ, belirsizlikleri ortadan kaldırarak ve zamana sahip olarak zihinsel ve bedensel hükmünü ilan etmiştir.

Eserlerde insan yönetim karşısında acizliğiyle, bireysel düşünce yok edilip kolektif bilince dönüştürülmüştür. Bunların sonucunda hem zihinsel hem de bedensel bir hâkimiyetle birlikte insan makineden farksızlaşmış ve otomat haline gelmiştir. Böylelikle hem Parti hem de Eliza insanları kendi istekleri doğrultusunda kolayca manipüle edebilmektedir. Birey açısından baktığımızda ise bunun sonucu yalnızlaşma olmuştur. Yalnızlaşmaya yönetimlerin politikaları doğrultusunda kullanılan teknoloji de sebep olmuştur. Bu noktaya kadar *1984* ve *İkibinseksendört* toplumlarındaki totaliter rejimin aslında teknolojiyi kullandığını üstü kapalı olarak belirttik. Eserlerde teknoloji iktidar sahiplerinin baskı kurma aracı olarak kullanılmıştır. Teknoloji kullanılarak dünya küçültülmüştür, böylelikle insanların her hareketi izlenebilmiştir. Sistem teknolojiyi bu amaçla kullanırken, teknoloji birey için yalnızlaşma aracı olmuştur. *1984* romanında sistemin baskıcı unsuru tele-ekranlardır. Tele-ekranların görevi insanları gözetlemek ve Parti kontrolünde yayın yapmaktır. Winston gibi pek çok kişi tele-ekranlar ve Parti ülkülerinin aslında yaşamla hiç bağdaşmadığının farkındadır. Parti'nin ülküsü şöyle ifade edilmiştir:

Parti'nin erişmeye çalıştığı ülke, muazzam, dehşetengiz ve heybetli bir şeydi: ürkünç makineler ve korku salan silahlardan oluşan bir çelik ve beton dünyası; uygun adım yürüyen, hepsi aynı şeyleri düşünen ve aynı sloganları atan, durmadan çalışan, savaştan, zafer kazanan, zulmeden bir savaşçılar ve bağınazlar ulusu; hepsinin yüzü birbirine benzeyen üç yüz milyon insan (Orwell, 2015, s. 99).

Görüldüğü gibi herkesi aynılaştırmak Parti'nin kontrolü kolaylıkla elinde tutması demektir ancak aynılaştırmak yalnızlaştırmaktır. Parti bu tehlikenin de farkındadır. Bu nedenle Parti üyesinin boş vakti olamayacağı gibi yatak dışında da asla yalnız kalamaz. Temel ihtiyaçları dışında kalan zamanlarında ortak bir etkinliğe katılmak zorundadır. Tehlikeli gördüğü eylemlerin başında yalnızlıktan keyif almak ve tek başına yürüyüşe çıkmak vardır

(Orwell, 2015, s. 107). Burada Parti'nin ikircikli tavrının yansıması olduğu söylenebilir. Ortak etkinlikler ve kişinin yalnız kalmaması ilkesi ters yönden okunursa (ya da "çift düşün" uygulanırsa) kişilerin yalnızlığını ifade etmektedir. Tele-ekranların yerini Eliza'nın gözlemcileri CR robotlarına bıraktığı bir toplumda insanların yalnız hissetmesinin sebebi de teknolojidir. Zaten sistemin yönetici başlı başına bir teknolojidir. Eliza'nın insanların hayatında sürekli olması onlarda yalnız kalma ihtiyacını ortaya çıkarır. Nitekim Aris'in kendi tasarladığı oyunu oynaması bir kaçışın göstergesidir. Elbette bu oyunda yapılanlar da Eliza'nın kontrolü altındadır ancak Aris farklı kimliğe bürünerek sanal ortamda yalnızlığından kaçmaktadır. Teknoloji insanların psikolojileri üzerinde etkin rol oynamaktadır (Erdoğan, 2013, s. 235). Her iki eserde de insan psikolojik olarak baskı altına alan ve onu otomatlaştıran benzer özellikler olduğu görülmüştür. Tüm bu baskıcı unsurların beraberinde getirdiği yalnızlaşma en nihayetinde Winston ve Aris'i sistemle savaşa zorlamıştır

Düzene Meydan Okuma

Eserlerde düzene meydan okumanın şifresi şu üç kelimedir: yazmak, kaçmak ve âşık olmak. Winston ve Aris'in sisteme karşı açtıkları ilk savaş yazı ile başlamıştır. Arisinki daha teknolojik ve mesleği ile alakalı da olsa ikisi de kaçışı yazmakta bulmuştur. Winston'ın antikacı dükkânından aldığı bir defterle günce yazmaya başlaması Parti'nin geçmişi ve belleği değiştirme politikasına ters düşen ilk eylemi olmuştur. Yazmak onun için belleğinin en ücra yerlerinde kalan bir iki anıyı hatırlamasına ve gerçek düşüncelerini aktarmasına yardım etmektedir. Sisteme karşı düşüncelerini şöyle kaleme almıştır: "Bir umut varsa, proleterlerde, diye yazdı Winston. Bir umut varsa, proleterlerde olmalıydı, çünkü Parti'yi yok edecek güç ancak Okyanusya nüfusunun yüzde 85'ini oluşturan bu hor görülmüş kitlelerde harekete geçirilebilirdi. Parti içeriden yıkılmazdı" (Orwell, 2015, s. 94). Buna benzer Parti aleyhine pek çok düşüncesini günceye aktaran Winston, düşünce suçu işlemiştir ve bunun içinde bir bedel ödemiştir.

Diğer taraftan Winston gibi Aris'in de sisteme karşı duruşu yazmayla başlar ancak onun durumu farklıdır. Aris'in oyun yazarlığı, yazdığı oyunda kendine farklı bir kimlik seçmesi ve istediğini kimseye sormadan, kendisine dayatılan düşünceler olmadan yaşama isteğine yardımcı olmuştur. Yazdığı "Cengiz'in Savaşçıları" oyunu Eliza sistemine gedik açmayı amaçlayan marjinal bir grubun amaçlarına hizmet etmiştir. Bizzat oyun yazarı da oyunda kendisine verilen görevleri yerine getirerek Anarke içinde birtakım olayları yasal olmayan olayların fitilini ateşlemiştir. Bilerek ya da bilmeyerek terörist bir gruba yardım eden Aris sisteme bir başkaldırıda bulunmuş, bu eylemler onda farklı duygu durumları yaratmıştır:

Dağ, Ü. (2020). George Orwell'ın 198 ve Selim Erdoğan'ın İkinseksendört Bir Dijital Kara Ütopya eserlerinde distopyanın panoraması. *Humanitas*, 8(16), 107-124

Aris katkıda bulunduğunu düşündüğü bu eylemlerin Calypse içinde yavaş yavaş etkili olmaya başladığını görüyordu. Kırılgan organik vücutlarıyla koridorlarında ilerledikleri labirentin duvarları sandıkları gibi granitten değil kireçtaşından yapılmıştı belki de. Hiçbir sistem sarsılmaz ya da yenilmez değildi. Aris belki de öyle olmasını tercih ettiğinden Calypse üzerinde endişenin gri bulutlarının toplanmaya başladığını görüyordu. Bu onda aynı anda hem huzursuzluk hem de içinde umut pırıltıları olan bir heyecan yaratıyordu (Erdoğan, 2013, s. 151).

Winston ve Aris için sisteme başkaldırıda buldukları ilk eylemle tedirginlik içinde olsalar da ilerleyen süreçte bu onları kamçulamış ve ruh eşlerini bulma yolunda yüreklendirmiştir. Winston için aşkın karşılığı Julia iken, Aris ya da sanal ismi Lorin Niro için aşk Cindy Gödels (Lin Duzak)'tir. Winston için aşk ve cinselliğin yasak olması belki de ona cazip görünen noktadır. Parti kurallarına göre âşık olmak ve birbirini fiziksel olarak çekici bulan kişilerin evlenmesi yasaktır (Orwell, 2015, s. 90). Winston'ın çiğnediği ikinci kural Julia ile yaşadığı yasak aşk olmuştur. Onunla bir daire kiralamış ve aşkını gözlerden uzak yaşamaya başlamıştır (ya da başladığını sanmıştır).

İkinseksendört'te aşkın yasak olduğuna dair herhangi bir bilgi yoktur ancak Aris'in aşkı sanal ortamda ve sistemi etkileyen birtakım eylemlerle bağlantılı olduğundan tehlike içermektedir. Oyunda sanal görüntüsüne âşık olduğu kadını gerçekte tanması çok tehlikeli de olsa ona bir şekilde ulaşan Aris, aslında sisteme karşı çıkışıyla kendini ele vermiştir. Ondan kendisine sanal ortamda verilen görevleri yerine getirmesi beklenirken, o Cindy'e âşık olmuş ve aşkının peşinden gitmeye çalışmıştır. Bu durum onu ikilemde bırakmıştır: "Birbiriyle ilgisi olmayan iki dünya var gibiydi. Bunlardan birincisi aralarına dâhiyane bir planla katıldığı ve birlikte eylemle düzenledikleri Cengiz'in Savaşçıları ve Cindy'nin olduğu evren, bir diğeri ise maskeli zorbaların canını yaktıkları diğer evren" (Erdoğan, 2013, s. 168). İki eserde sisteme başkaldırıda aşk ön plana çıkmaktadır. Burada Âdem'in tanrıya başkaldırısının bir parodisini görebiliriz. Âdem rolünde Winston ve Aris; tanrı rolünde Parti (Büyük Birader) ve Eliza; şeytan rolünde aşk; Havva rolünde de Julia ve Cindy vardır ve yasak elma özgürlüktür. Sistem itaat bekleyen tanrıdır ve her iki başkahraman âşık olarak sisteme karşı itaatsizleşir ve kişisel özgürlüklerini elde ederek sistemin dis(ü)topik cennetinden kovulurlar. Winston ve Aris de Âdem gibi bu başkaldırı sonucu sistem tarafından cezalandırılmışlardır. 1984'te düşünce suçunun cezası kişinin adının kayıtlardan silinmesi, var olduğunun yadsınması ve unutulmasıdır. Bunun tabiri ise buharlaşmaktır (Orwell, 2015, s. 43). Winston işlediği düşüncü suçundan sonra 101 numaralı odada ağır işkenceler görmüştür. O'Brien onun muhalif düşüncelerle dolu beynini burada yıkar ve Winston en büyük korkularıyla yüzleşir.

En nihayetinde işkencenin (sıçan kafesi) Julia'ya uygulanmasını isteyecek kadar hissizleştirilir ve Parti'yi ve Büyük Birader'i koşulsuz olarak sevmeyi öğrenir (Orwell, 2015, s. 322-323). İşkence odasının numarası bilgisayarın 0 ve 1 kodlarını anımsatarak bir başlangıcı ve Baudriallard'ın "simülakrum" kavramını işaret ettiğini söyleyebiliriz. "Simülakrum", gerçeklikle gerçeğin temsil edilmesi arasındaki ilişkinin merkezinde yer alan bir imge veya bir şeyin temsilidir. Baudrillard bu terimi sözde temsil ettiği şeyin yerini alan imge için kullanır (Hitchcock, 2013, s. 129). 101 numaralı oda, Parti'nin idealleri doğrultusunda beyin yıkanan bir yer olarak Parti'nin imgesi/temsili konumunda bir "simülakrum" olarak değerlendirilebilir.

Aris'in sisteme karşı itaatsizliğinin cezası ise hasta olduğuna inandırılmak ve sistemden dışarı atılmaktır. Özellikle Eliza onun bilgisayarlarla yaratılan ortamlarla gerçek dünya arasındaki sınırların belirginliğini kaybetmesiyle insanın algısındaki değişimlerin paranoyak eğilimlerle birleşmesi olarak bilinen "avris" hastalığı belirtilerini gösterdiğini söylemiştir. Aslında bu hastalık Aris'in sistemden çıkarılma cezasıdır. Iss(integrated security services) yönetmeliğine göre de kimliği sistemden silinmiş, sisteme ait hiçbir hizmetten yararlanmasına izin verilmemiştir. En nihayetinde de bir gemiye bindirilerek türlü işkenceler gördükten sonra Anarke ile bağlantısı olmayan bir adaya gönderilmiştir (Erdoğan, 2013, s. 340-342). Aris Anarke'den yani cennetten kovulmuştur fakat durumu Winston gibi kabullenmemiş Eliza'yı yok etmek için onun mucidi kişi ile birlikte yaptığı planlar doğrultusunda sisteme koyduğu bomba sayesinde Eliza çift bilince dönüşerek kendini tekrar etmeye başlamıştır.

Sonuç

Bireysel düşüncenin ve bireyin hareket kabiliyetinin ortadan kalktığı iki dünyanın resmedildiği 1984 ve İkinseksendört romanları soyutlanmış mükemmel toplum oluşturmada diktatör odaklı yaşamın yan etkilerini benzer noktalar üzerinden ele almıştır. Eserlerdeki diktatör liderlerin toplumdaki her bireyin düşünce, davranış ve duygularını kontrol etme çabası insanları yalnızlaştırmış ve otomatlaştırmıştır. Yönetimler için tek tip bir yaşam düzeni onun gücünü ve iktidarını korumak için gerekli olsa da vatandaşın ruhsal sağlığı açısından olumsuz sonuçlar doğurmuştur çünkü düzenin korunması için kişiler korku ve baskıyla denetim altında tutulmuştur.

İki eserde de düşünme ve hissetme duygusunun ortadan kaldırılmasıyla insan bir makine yahut robottan farksız hale gelmiştir. Winston ve Aris bu robotlaşmadan buldukları ilk fırsatta kaçış deneseler de sistemin dışlıleri arasında ezilmişler ve sözde cennetten

Dağ, Ü. (2020). George Orwell'ın 198 ve Selim Erdoğan'ın İkibinseksendört Bir Dijital Kara Ütopya eserlerinde distopyanın panoraması. *Humanitas*, 8(16), 107-124

kovulmuşlardır. Winston zincire vurularak prangalarından kurtulamazken, Aris sistemde gedik açmayı başarmış, bir anlamda ateşi çalıp Calypse'de yaşayan insanlara hediye etmiştir.

Aralarında 100 yıllık bir zaman diliminin olduğu iki eser uyarı niteliği taşımaları bağlamında da benzerlik gösterir. 1984 dünya savaşlarının etkisini yansıtırken *İkibinseksendört* günümüz dijitalliğinin sonuçlarının ne olacağına dair bir öngörude bulunur. 1984'teki fiziksel savaş *İkibinseksendört*'te dijital savaşa evrilmiştir ancak bu iki savaşın da çıkış noktaları benzer dinamikler üzerine kuruludur: toplumu yönetebilmek için insanı kontrol almak; insanı kontrol altına almak için de onun düşüncesini ele geçirmek. İnsanın bu baskılara karşı atağı yazmak, âşık olmak ve özgür kalmak olmuştur yani yok edilmeye çalışılan düşünce ve hisler diktatöre karşı kullanılmıştır. Bir tarafta tele-ekran ve mikrofonların varlığından söz edilen ve bilgisayarların olmadığı bir dönemi anlatan 1984; diğer tarafta yapay bilinci yaşamı şekillendirdiği bir dünyayı anlatan *İkibinseksendört*. *İkibinseksendört*, 1984'ün bilimin ve teknolojinin kötüye kullanılmasına dair uyarıcı misyonunu ve geleceğe dair kehanet işlevini devralmıştır. Eserler dikkatli okunduğunda günümüzde akıllı telefonların, iPodlar ve bilgisayarların su kadar ihtiyaç olması hatta sosyal medya ağlarının Büyük Birader ya da Eliza'nın yaptığını yapıyor olması bu işi bugün gönüllü yaptığımızın işaretleri olarak görülebilir.

Kaynakça

- Akaş, C. (2012). Beklenmedik bir şey olacak beklentisi. *Notos Öykü*, 36, 24.
- Akkoyun, T. (2015). Distopya yazını ve aydın çılgılığı: George Orwell'in bin dokuz yüz seksendört romanı üzerine bir inceleme. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8 (41), 25-30.
- Bacon, Francis (2014). *Yeni atlantis*. (K. Çaydamlı, Çev.). İstanbul: Doxa Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi 1626)
- Claeys, G. (2018). *Ütopya edebiyatı* (2. Baskı). (Z. Demirsü, Çev.). İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi 2010)
- Edman, T. (2019). Dijital mağaralarda insanların kodlanmış ütopyası. *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi*, 2 (9), 690-701.
- Erdoğan, S. (2013). *İkibinseksendört bir dijital kara ütopya*. Ankara: Nota Bene Yayınları.
- Orwell, G. (2015). *1984* (51. Baskı). (C. Üster, Çev.). İstanbul: Can Sanat Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi 1949).
- Galan, P. (2015). *A nightmarish tomorrow: orwellian methods of social control in contemporary dystopian literature*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Universidad de Valladolid, Valladolid.
- Görmez, A. ve Karaca, Ş. (2014). Ray bradbury'nin son yaya öyküsünde distopyanın sosyal işlevi. *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*, 11, 173-181.
- Gordin, M., Tilley, H., ve Prakash, G. (2018). *Ütopya-distopya tarihsel olasılığın koşulları*. (A. Turan, E. Kartal ve C. Kayalığıl, Çev.). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi 2010)
- Hitchcock, L. A. (2013). *Kuram ve kuramcılar çağdaş düşüncede antik edebiyat*. (S. Pekşen, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi 2008)
- Kumar, K. (2005). *Ütopyacılık*. (A. Galip, Çev.). İstanbul: Kalkhedon Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi 1991)
- Kumar, K. (2018). *Modern zamanlarda ütopya ve karşıütopya*. (A. Galip, Çev.). İstanbul: Kalkhedon Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi 1987)
- Le Bon, G. (2005). *Kitleler psikolojisi*. (Y. Ender, Çev.). İstanbul: Hayat Yayıncılık. (Orijinal çalışma basım tarihi 1895)

Dağ, Ü. (2020). George Orwell'in 198 ve Selim Erdoğan'ın İkinseksendört Bir Dijital Kara Ütopya eserlerinde distopyanın panoraması. *Humanitas*, 8(16), 107-124

Müftüoğlu, M.C. ve Özbay, F. (2015). Gündelik hayatta totalitarizm: George Orwell'in 1984 adlı distopya romanında ideal toplum tasavvurları. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 44, 179-189.